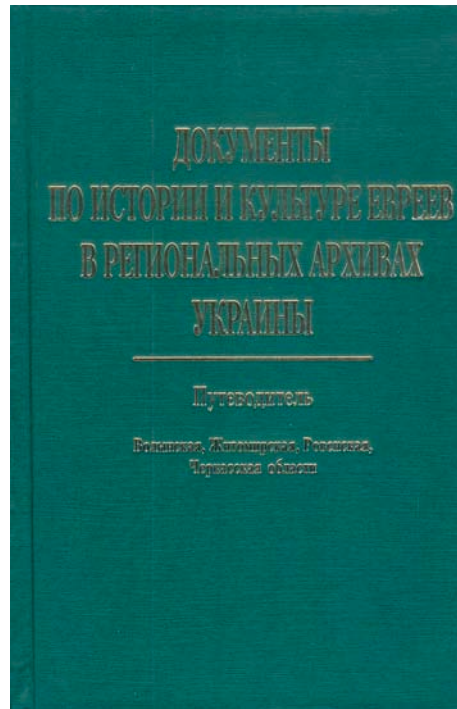

А. В. МОРОЗОВА*

НОВИЙ ПУТІВНИК З ІСТОРІЇ І КУЛЬТУРИ ЄВРЕЇВ

Документы по истории и культуре евреев в региональных архивах Украины : путеводитель / Рос. гос. гуманитар. ун-т и др. ; науч. ред.-сост. Е. И. Меламед. – К. : Феникс, 2009. – [Т. 1]: Волинская, Житомирская, Ровенская, Черкасская области. – 472 с.

Дослідження етнічної історії стало одним з пріоритетних напрямів розвитку історичної нації у світлі реалізації державної програми щодо відродження національних меншин України. Тому вихід у світ першого тому путівника “Документы по истории и культуре евреев в региональных архивах Украины” – подія небуденна. Вона стала відповіддю фахівців на гостру потребу в забезпеченні подальшого освоєння актуальної, масштабної та порівняно неопрацьованої теми історії національних меншин на теренах України.

Відомості, зібрані в цьому виданні, покликані насамперед розкрити регіональний потенціал

джерельної бази з дослідженого питання і тим самим суттєво прискорити процес опрацювання теми в цілому.

Рецензоване видання продовжує серію міжархівних довідників, присвячених документальним джерелам з історії та культури євреїв в архівосховищах України¹.

На нашу думку, досить вдалим є об’єднання в першому томі путівника архівних і музейних установ Волинської, Житомирської, Рівненської та Черкаської областей, які раніше входили до складу Волинської та Київської губерній.

* Морозова Анна Валеріївна – кандидат історичних наук, головний спеціаліст відділу використання інформації документів Державного архіву Чернігівської області.

Велике значення мають вміщені у довіднику відомості про джерела з історії та культури євреїв, що зберігаються в музейних установах цих областей. Адже, якщо хоча б загальне уявлення про склад та зміст архівних документів можна почерпнути з путівників, анотованих реєстрів описів фондів, то інформація про склад документальної джерельної бази музейних установ для більшості дослідників залишалася до цього часу невідомою.

Архівосховища систематизовано в путівнику за абеткою, а фонди – за історико-хронологічним принципом. Тому досить легко виділити документи з історії та культури євреїв на теренах цих областей за часів Речі Посполитої, Російської імперії, Польської Республіки, СРСР та України.

Територія сучасних Волинської, Житомирської, Рівненської та Черкаської областей входила до так званої смуги осілості – місцевості, у межах якої, відповідно до законодавства Російської імперії, дозволялося мешкати євреям. Простежити та проаналізувати темпи приросту єврейського населення, його відсоткове відношення до загальної кількості населення, розподіл за соціальним і майновим станами дослідникам допоможуть документи фондів релігійних установ, міських дум і управ, казенних палат, губернських та повітових казначейств тощо.

В архівних фондах Волинського губернського правління, Волинського цивільного губернатора, губернського та повітових казначейств, органах земського, міського та станового самоврядування відклалося багато цікавих документів, які зможуть розкрити питання внеску єврейського народу в розвиток економіки цих регіонів. Також багато документів з оподаткування відклалося у фондах Волинського губернського правління, казенної палати, казначейств, податкових органів.

Непропорційна перевага участі євреїв у невиробничій сфері тягнула за собою цілу низку проблем соціально-політичного змісту, насамперед, живила підґрунтя міжетнічних конфліктів. Між єврейським і українським народом відкритої конфронтації не існувало. Проте антисемітизм все ж таки мав розповсюдження серед певної частини українського населення. Документи про погроми 1881 та 1905 рр. зберігаються у фондах судових органів і органів поліції, слідчих тощо.

Матеріали з усіх питань проходження військової служби євреями накопичилися у військово-адміністративних фондах. Велика кількість фондів стосується питань отримання єврейським населенням регіону освіти як в національних, так і в загальних навчальних закладах; відкриття, будівництва та ремонту синагог, молитовних шкіл та будинків.

Процеси зміни настроїв єврейства після Лютневої та Жовтневої революцій 1917 р., радикалізації єврейських соціалістичних партій, їхнього розпаду та вступу більшості їх членів до комуністичної партії знайшли відображення у документах фондів комітетів КП(б)У. Доку-

менти фондів місцевих органів влади та управління, органів соціального забезпечення, сільськогосподарських підприємств, органів та закладів культури і народної освіти тощо висвітлюють процес розвитку єврейської науки та культури у післяреволюційний період, створення національно-територіальних одиниць, єврейських колгоспів, національних установ культури та навчальних закладів до середини 1930-х рр. У той же час описані документи дадуть змогу вивчити та узагальнити процеси поступової заборони давньоєврейської мови, закриття синагог, єврейських громад, приватних шкіл та гімназій. Одночасно анотації документів дають змогу порівняти ці процеси з тим, що відбувалося на території Волинської губернії, яка за Ризьким мирним договором 1921 р. відійшла до Польщі, де незважаючи на окремі обмеження, єврейські громади міцніли та розвивалися.

Досить повно, на наш погляд, подано матеріали періоду Холокосту, а також життя єврейського населення у повоєнний період, коли будь-які прояви навіть релігійної активності переслідувалися місцевою владою.

Відзначимо передмову, підготовлену науковим редактором-упорядником путівника Є. Й. Меламедом, яка являє собою короткий огляд історії єврейського населення цього регіону; добре продуманий та досить потужний науково-довідковий апарат, що містить не лише географічний та іменний покажчики, списки скорочень і абревіатур, але й покажчик єврейських організацій, установ і засобів періодичних видань, списки архівних фондів за кожною архівною або музейною установою окремо.

Робота, проведена науковцями та архівістами при підготовці цього видання, заслуговує на високу оцінку. Ознайомлення з цим виданням підтверджує високий науковий і інформаційний рівень путівника. Сподіваємося, що згодом з'являться також путівники за іншими регіональними архівами України.